

process of solving issues of social significance. A key element of the evolution of civil society is the measure of the exercise of human freedom in various spheres. An individual, a set of individuals, social communities form the basis of the emergence, functioning and development of civil society.

The emphasis is on the need to improve and strengthen the legal status of local self-government as the fundamental institution of civil society. The current theory of local self-government as an institution of civil society, to determine its role in ensuring the stability of the constitutional system and the development of constitutionalism in Ukraine. The local self-government is being assessed as sphere of self-organizational and self-governmental, which is a political by nature, processes. This helps pass difference between terms «self-organization» and «self-government», find depending between them and to recognize their as basis of democratization political system of power and a mere of the Ukrainian society.

Civil society, based on self-government and self-organization, can not and should not be formalized. The role of the state should be manifested not in artificial inspiration of civil society and its institutions, but in its affiliate support in resolving socially significant cases. The system of civil society should become a product of social and political creativity of the population, on the one hand, and purposeful efforts and support of the state, on the other. Therefore, to expand the rights and functions of civil society and its subjects, first of all, the territorial hromadas and other institutions of local self-government, should first of all where the greatest effect is brought by the public initiative.

Analyzed the basic theory of self-government, proposed the definition of local government as one of the main forms of democracy and constitutional means to limit state power in the formation of civil society. The dialectical connection of between the types of law understanding and basic concepts about the origin of the local self-government is shown.

Key words: local self-government, territorial hromada, civil society, questions of local impotence, modern municipalism, municipal power, decentralization.

УДК 342.727

Т. А. КОСТЕЦЬКА,
кандидат юридичних наук;
О. В. АНДРІЄВСЬКА,
аспірантка

ЩОДО ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Розглядаються теоретико-правові проблеми категорії «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина». Підкреслюється роль відповідних обмежень у реалізації конституційно-правового статусу особи. Здійснюється порівняльний аналіз окремих наукових підходів до визначення поняття досліджуваної категорії. Обґрунтовується думка про відсутність єдиного наукового тлумачення даного поняття. Авторами пропонується власна дефініція названої категорії.

Ключові слова: конституційно-правовий статус особи, конституційні права і свободи людини і громадянина, конституційно-правові обмеження прав і свобод

Костецкая Т. А., Андриевская Е. В. О понятии конституционно-правовых ограничений прав и свобод человека и гражданина: теоретические аспекты

Рассмотрены теоретико-правовые проблемы категории «конституционно-правовые ограничения прав и свобод человека и гражданина». Подчеркивается роль соответствующих ограничений в реализации конституционно-правового статуса личности. Осуществлен сравнительный анализ имеющихся отдельных научных подходов к определению исследуемой категории. Сделан вывод об отсутствии унифицированного научного ее толкования. Авторами предложена собственная дефиниция данной категории.

Ключевые слова: конституционно-правового статус личности, конституционные права и свободы человека и гражданина, конституционно-правовые ограничения прав и свобод.

Kostetska T., Andriyevska O. Theoretical aspects of the constitutional and legal restrictions of human rights

Theoretical aspects of the constitutional and legal restrictions of human rights are examined. Comparative legal analysis of individual approaches of the category are implemented. A conclusion is drawn that there is no scientific interpretation of the term. Authors proposed their own definition of the category.

Key words: constitutional and legal status of human rights and freedoms, the constitutional and legal restrictions of human rights.

Актуальність представленої тематики визначається багатьма чинниками.

Визнання і закріплення на конституційному рівні основних прав, свобод людини і громадянина, постійне розширення їх обсягу та чіткості формулювання їх змісту, гарантій їх реалізації, що відображає загальну світову тенденцію конституційно-правового регулювання, є однією з актуальних, пріоритетних проблем сучасної цивілізації. Втім, слід наголосити, що нині існує чимало чинників, які стали справжнім випробуванням концепції прав людини, яка лежить в основі створення Організації Об'єднаних Націй. Серед них, наприклад, терористична загроза.

Конституційні права, свободи, а також обов'язки становлять ядро конституційно-правового статусу особи, що є важливим соціальним, політико-правовим інститутом у будь-якій демократичній державі, ознакою рівня розвитку громадянського суспільства.

Водночас користування людиною і громадянином наданими конституційними правами і свободами напряму залежить від побудови таких взаємовідносин між особою та державою, головним змістом яких мають стати взаємні права, обов'язки та відповідальність. Нині реальність таких взаємовідносин є найгострішою проблемою української дійсності.

Згідно з основоположним принципом конституційного ладу України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, їх встановлення та забезпечення є її головним обов'язком. За Конституцією України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім передбачених її нормами випадків (ч. 1 ст. 64). Закріплюючи рівність конституційних прав і свобод громадян перед законом, забороняються, зокрема, обмеження (як і привілеї) за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соці-

ального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24 Основного Закону).

Ці та інші положення становлять першооснову для конституційно-правового статусу людини і громадянина і спрямовані насамперед на гарантованість закріплених прав і свобод, а доцільність досягнення збалансованості їх реалізації з правомірними інтересами інших членів суспільства, на захист від неконституційних обмежень тощо.

Зокрема, за обґрунтованим М. Ф. Савчиним принципом зв'язаності держави правами і свободами людини і громадянина, сутність обмежень фундаментальних прав людини полягає у забезпеченні легітимного втручання держави у приватну автономію індивіда з метою забезпечення загального блага¹. Причому обмеження мають бути обґрунтовані виключно на правових засадах і з додержанням пропорційності та мати легітимну мету.

Водночас за достатньо широкого декларування Основним Законом прав і свобод, встановлення тих з них, що не підлягають обмеженню (ч. 2 ст. 64), низка позитивних змін в українській дійсності у напрямі забезпечення гарантій їх реалізації та захисту тощо, сучасна практика засвідчує, наприклад, про випадки застосування державою їх обмежень без належних підстав.

До того ж у контексті нових підходів світового співтовариства до різних проблем гуманітарного характеру об'єктивному вимогою для національної адаптації міжнародно-правових стандартів прав людини з метою реального збагачення конституційно-правового статусу особи в Україні має стати зведення до мінімуму встановлених обмежень. Важливою темою в контексті доцільності оновлення Основного Закону є, зокрема, приведення переліку конституційних підстав допустимих обмежень державою, її органами здійснення прав і свобод, їх скорочення й уточнення².

У зв'язку з цим дослідження проблематики конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, включно з підставами, межами, повноваженнями щодо їх встановлення тощо, є підґрунтям для вирішення питань належної реалізації конституційно-правового статусу особи в Україні.

Крім того, ціла низка проблем для вирішення та практичного вивчення існує ще й у зв'язку з тим, що юридичний механізм застосування названих обмежень встановлюють норми різних галузей права. Зрозуміло, що в їх системі провідне, основоположне місце займають норми конституційного права, які визначають загальну концепцію встановлених державою обмежень основних прав і свобод особи і разом з відповідними галузевими нормами складають окремий конституційно-правовий інститут. Однак їх (насамперед конституційних норм) пряма дія у багатьох випадках в силу певної декларативності унеможливується і залежить від дієвості галузевого законодавства.

Назване актуалізує на даний час і на перспективу не тільки потребу в якісно новому рівні конституційно-правового регулювання окреслених відносин, їх демократичного насичення, в аналізі практичного застосування норм, а й у здійсненні наукових розробок у певному напрямі.

Слід сказати, що теоретико-прикладні проблеми обмеження прав і свобод людини і громадянина у різний період були об'єктом дослідження у працях таких вітчизняних фахівців-правознавців, як: В. Г. Буткевич, А. М. Колодій, В. Ладиченко, О. В. Марцеляк, А. Ю. Олійник, О. В. Осинська, Н. М. Пар-

хоменко, В. Ф. Погорілко, М. В. Савчин, М. Ф. Селівон, О. В. Скрипнюк, А. Є. Стрекалов, П. М. Рабінович, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко тощо. Можна також відзначити певний доробок відповідної тематики зарубіжних дослідників (В. М. Агєєва, С. С. Алексєєва, О. В. Ашихміної, О. Ф. Квітка, А. В. Малька, А. А. Зайцева, О. О. Подмарєва та ін.).

Однак, незважаючи на існуючі підходи до даної проблематики, які можуть бути використані для творчого та плідного осмислення та розвитку, в українській (і не тільки) юридичній науці все ще не сформована єдина концепція конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина.

Поряд з цим дослідження зазначеного явища має важливе значення не лише на теоретичному рівні, а й для законотворчої та правозастосовної діяльності держави.

Метою статті є подальше вдосконалення теоретичних і конституційно-правових засад такого складного явища, яким, як визнається більшістю науковців, є юридична категорія «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини».

Правильне розуміння її сутності, змісту, умов (критеріїв) встановлення та застосування є передумовою щодо гарантованості кожному реальної можливості користуватися своїми правами і свободами, забезпечення максимальної охорони і захисту.

Аналіз спеціальної літератури різних правових наук показав виокремлення науковцями таких доволі поширених категорій, як: «правові обмеження», «обмеження права», «обмеження прав людини», підходи до тлумачення яких можна вважати базовими для розуміння досліджуваної категорії. Як обґрунтовується, наприклад, вони співвідносяться як загальна, конкретизована та детальна категорії. Відповідно, перша з них є категорією ширшого порядку, і визначається як сукупність елементів механізму правового регулювання; друга є більш суб'єктивною та дає змогу конкретизувати певне обмеження як з позицій обсягу відповідного права, так і з позицій особливостей певного суб'єкта – носія конкретного права; а третя, тобто «обмеження прав людини», є найбільш деталізованою³.

Дослідження конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як категорії конституційного права здійснюється через призму категорії «обмеження прав».

Серед відповідної кількості праць вітчизняної та зарубіжної (переважно російської) юридичної науки можна виокремити декілька основних напрямів щодо розкриття сутності названої категорії.

Один з них, доволі поширений, характеризується розумінням обмежень прав людини, у тому числі конституційно-правових обмежень, при різних формулюваннях, як звуженням, зменшенням (применшенням) обсягу гарантованих конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Зокрема, О. В. Осинська визначає обмеження прав як законодавче звуження змісту та (або) обсягу прав і свобод людини щодо її можливостей мати, володіти, користуватися розпоряджатися соціальними цінностями, свободою дій і поведінки з метою захисту суверенітету і територіальної цілісності або громад-

ського порядку, забезпечення економічної та інформаційної безпеки для охорони здоров'я, суспільної моралі й забезпечення захисту прав і свобод людини⁴.

А. Є. Стрекалов у спеціальному дисертаційному дослідженні пропонує розглядати конституційно-правові обмеження як правомірне, цілеспрямоване кількісне та (або) якісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки (правомочностей), які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб⁵.

Як звуження можливості реалізувати досліджуване право (конституційне право особи на недоторканність житла. – *Авт.*), яке створює умови для задоволення інтересів контрагента (в широкому сенсі слова) і суспільних інтересів, визначає О. В. Козир⁶.

У навчальній літературі, наприклад, відомий фахівець О. В. Скрипнюк конституційно-правові обмеження визначає як передбачений Конституцією та законами України режим тимчасового загального або конкретно-індивідуального призупинення чи звуження обсягу визначених і гарантованих Основним Законом прав і свобод в інтересах забезпечення прав інших людей, а також забезпечення національної безпеки і оборони України⁷.

Аналогічний підхід існує в зарубіжній, зокрема російській, літературі. Так, О. В. Ашихміна визначає обмеження прав і свобод людини і громадянина як законодавчо санкціоноване тимчасове зменшення користування благом, що складає предмет суб'єктивного права, як за змістом, так і за часом⁸.

Поряд з цим дослідження поняття зазначеної категорії лише з наголосом на зменшення, звуження встановлених правоможливостей, на нашу думку, недостатньо глибоко розкриває її суть, значення, мету застосування обмежень тощо.

А. А. Зайцев, інший російський науковець, у порівняно недавньому дисертаційному дослідженні, доволі логічно, однак дещо звужено, на нашу думку, під категорією «конституційно-правові обмеження» вже розуміє конституційно обумовлену, нормативно визначену, процесуально-конкретизовану систему виключень із юридичного становища особи в статусних, режимних чи інших цілях⁹. При цьому автор недостатньо всебічно обґрунтовує поняття так званих статусних обмежень прав і свобод, зумовлених особливістю різноманітних підстав набуття особою конкретного юридичного становища, пов'язаних, зокрема, зі здійсненням державної або муніципальної служби, із конкретною посадою, наявністю громадянства іншої держави (держав), зі відповідними судовими рішеннями. До режимних обмежень, за автором, належать вилучення з юридичного становища невизначеного кола осіб, зумовлені спеціальним станом правовідносин у державі (в окремій його частині) та виражені у певній мірі несприятливості для реалізації відповідних прав і свобод.

Інша концепція розкриття сутності категорії обмеження прав і свобод людини і громадянина пов'язана із встановленням меж здійснення людиною своїх прав і свобод.

Так, зокрема, у спеціальній літературі, обмеження відповідних прав і свобод людини і громадянина розглядаються як: межі реалізації (здійснення) людиною (громадянином) прав і свобод, що виражаються в заборонах, обов'язках, відповідальності, існування яких детерміновано (визначено) необхідністю захисту конституційно визнаних цінностей суспільної моралі, призначенням яких є забезпечення необхідного балансу між інтересами особистості, суспіль-

ства і держави¹⁰; або ж як установлені межі здійснення людиною своїх прав і свобод, що виражаються в становленні певних заборон, відповідальності, покладанні додаткових обов'язків, призначення яких полягає в забезпеченні необхідного балансу між інтересами особи, суспільства і держави для захисту цінностей, що охороняються Конституцією¹¹.

Зокрема, з означеної позиції підходять до визначення досліджуваних понять окремі російські автори. Так, В. М. Агеєв під обмеженнями прав розуміє встановлені на основі закону межі реалізації і здійснення людиною і громадянином прав і свобод, що полягають у певних заборонах, зумовлених необхідністю захисту конституційно визнаних цінностей, призначенням яких є досягнення компромісу між інтересами людини та інтересами суспільства, держави та інших осіб¹².

Окремо слід назвати результати дисертаційного дослідження О. О. Подмарьова, який дослідив поняття категорії «обмеження прав (свобод)», під якою розуміє встановлені законодавством межі їх здійснення, виражені в заборонах, обов'язках, відповідальності, здійснення яких детерміновано необхідністю захисту конституційно визнаних цінностей, призначенням яких є забезпечення необхідного балансу між інтересами людини, суспільства і держави. При цьому автор також визначає поняття конституційно-правових обмежень, під якими розуміються закріплені в конституції принципи (імперативні норми загальної дії), що мають відображення в концентрованій у юридичному вигляді концепції межі свободи людини в державі, що містять загальні умови обмежень, що визначають зміст конкретних галузевих обмежень і слугують критерієм їх конституційності, які забезпечують дотримання необхідного балансу між свободою окремої людини та інтересами суспільства і держави¹³.

Крім того, у спеціальному дисертаційному дослідженні конституційно-правову категорію «обмеження прав» розглядають, зокрема, як допустиме міжнародним правом та/або внутрішньодержавним правом втручання в права і свободи людини, що відповідає вимогам законності, необхідності, доцільності та співмірності мети їх встановлення¹⁴.

І. Д. Ягофорова, російська дослідниця, яка характеризує обмеження як повну заборону певного права (свободи), однак, на нашу думку, слушно наголошує на зумовленості таких заборон різного роду об'єктивними і суб'єктивними обставинами та зменшенням варіантів можливої, дозволеної поведінки (у межах конкретного права або свободи) шляхом установлення компетентними суб'єктами різного роду меж (тимчасових, просторових, суб'єктивних) такої поведінки¹⁵.

Більш широко поняття «межі» як синонім обмежень, наприклад, вітчизняні науковці тлумачать як сукупність усіх явищ, які окреслюють зміст та обсяг прав людини. Складовими цих явищ називають, зокрема, встановлені міжнародним чи національним правом юридичні норми. Таким чином, відповідні обмеження прав людини є наслідком нормотворчої діяльності міжнародних чи вітчизняних державних органів¹⁶.

Подібна позиція простежується також у окремих авторів при визначенні обмежень щодо відповідних конституційних прав людини і громадянина, що є юридичними та фактичними наслідками діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та спрямована на досягнення від-

повідних цілей, у результаті чого зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення різного роду меж такої поведінки, що обов'язково мають тимчасовий, просторовий та суб'єктивний характер¹⁷.

Водночас слід акцентувати увагу на доцільності розмежування понять «обмеження» і «обмежування», чого не всі дослідники дотримуються. Остання категорія визначається, зокрема, як діяльність компетентних державних органів з встановлення меж (обмежень) щодо здійснення прав людини¹⁸.

Очевидно, як свідчить аналіз огляду правових джерел, єдиний уніфікований підхід відсутній, і категоріям «обмеження прав» та «конституційно-правові обмеження прав і свобод» надається хоча й різноманітна сутнісна характеристика, що відбиває позицію того чи іншого автора, однак, на нашу думку, не дає всебічного уявлення щодо таких складних явищ.

Наукове підґрунтя для більш точного осмислення категорії конституційно-правових обмежень можливо віднайти у творчому доробку зарубіжного вченого О. В. Малька, присвяченому дослідженню проблем стимулювання та обмежень у праві. Автор виокремлює ряд аспектів, на які слід звертати увагу, здійснюючи теоретичну розробку категорії «правове обмеження», які в даному випадку можуть становити науковий інтерес.

До ознак правових обмежень, якими є також конституційно-правові обмеження, і які не досить повно враховуються дослідниками при тлумаченні певних категорій, обґрунтовано віднесено такі, як:

- вони спрямовані на захист суспільних відносин, виконують охоронну функцію;

- свідчать про зменшення обсягу можливостей, свободи, прав особистості, що здійснюється за допомогою встановлення обов'язків, заборон, покарань тощо, які зводять різноманітність поведінки суб'єктів до певного «обмеженого» стану;

- обмеження суб'єктивного права – не самоціль, а звуження свободи дій, стримання антисуспільних інтересів особистості, які виходять на встановлені межі законності. У даному випадку обмеження діє на відповідні інтереси не тільки через звуження суб'єктивного права, що є формальним аспектом, а й безпосередньо, наприклад, через загрозу покарання;

- обмеження слід розглядати в контексті проблем інтересів конкретних суб'єктів права, а лише потім – стосовно самих суб'єктивних прав;

- проблема обмежень – це проблема демократичного способу регулювання меж свободи людини у суспільстві, її юридично дозволеної поведінки;

- основною метою встановлення обмежень є організація життєдіяльності, нормального розвитку та функціонування будь-якого цивілізованого суспільства, держави, впорядкування відносин між усіма суб'єктами права. Звідси – основною функцією правових обмежень слід вважати створення умов для задоволення інтересів контрсуб'єктів і суспільних інтересів при здійсненні правоохоронної функції права¹⁹.

Зрозуміло, що наведені положення потребують окремого аналізу, однак вони, вбачається, є вихідними для сутнісної характеристики представленого далі визначення категорії «конституційно-правові обмеження».

Зокрема, насамперед нас цікавить, що зазначений підхід базується на ідеї сутнісної пов'язаності правового обмеження прав і свобод людини і громадянина зі зменшенням варіантів юридично встановленої поведінки у відповідних межах (кордонах). Поведінка людини є одним із видів людської діяльності, є зовнішньою системою дій, в основу якої покладено внутрішні прагнення людини²⁰. Підхід до меж прояву правомірності, що не виходить за межі дозволених правом меж дій, дає загальне уявлення про правомірну поведінку, підтримується більшістю науковців. Крім того, це також може бути поведінка, яка, не будучи використанням суб'єктивного права, заохочується законом і державою.

Фокусуючи увагу на основному цільовому призначенні конституційно-правових обмежень, а саме забезпечення суспільних інтересів, цінностей, нагадаємо, що за Конституцією України (ст. 3) найвищою соціальною цінністю визнається людина, її права і свободи.

Узагальнені принципи обмеження прав людини встановлені міжнародними нормами. Зокрема, ст. 29 Загальної декларації прав людини проголошує, що при здійсненні своїх прав і свобод кожною людиною до неї застосовуються тільки такі обмеження, які встановлені законом винятково з метою забезпечення гідного визнання та поваги до прав і свобод інших і задоволення справедливих вимог моралі суспільного порядку та загального благополуччя в демократичному суспільстві. Відповідно до ст. 10 Європейської конвенції з прав людини, яка встановлює обмеження щодо права на вираження своєї думки, такі обмеження мають бути: 1) встановлені законом; 2) бути необхідними в демократичному суспільстві; здійснюватися в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших людей, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету та безсторонності суду. Подібні обмеження встановлені щодо окремих прав і свобод.

При цьому, наприклад, під «необхідністю в демократичному суспільстві» Європейський суд з прав людини (рішення ЄСПЛ від 24.03.1988 р., параграф 67) тлумачить, що будь-яке втручання (обмеження) в реалізацію права повинно відповідати «нагальній суспільній потребі».

Слід зазначити, що наведені міжнародно-правові вимоги з незначними відмінностями втілені в ч. 3 ст. 34 Конституції України, яка встановлює право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань та право на інформацію. Названі конституційні положення через відсутність узагальнюючої норми формально можна екстраполювати на визначення законної мети обмеження інших конституційних прав і свобод.

Враховуючи викладене, пропонуємо під категорією «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина» в широкому значенні розуміти як визначені Конституцією України, деталізовані у поточному законодавстві межі зумовленої змістом наданого суб'єктивного права, свободи правомірної поведінки людини і громадянина, встановлені виключно з метою стримання від посягання на інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації чи прав інших людей, для запобі-

гання розголошенню інформації з обмеженим доступом або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

1. *Савчин М. В.* Конституційне право України: підручник. Київ, 2009. С. 277. 2. Див. напр.: *Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В.* Сучасний конституційний процес і проблеми вдосконалення регулювання захисту прав людини в Конституції України (частина друга) // Публічне право. 2015. № 4 (20). С. 67. 3. *Магда С. О.* Забезпечення прав, свобод та реалізації обов'язків громадян в умовах надзвичайних адміністративно-правових режимів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. С.10. 4. *Осинська О. В.* Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. С. 6. 5. *Стрекалов А. Є.* Обмеження основних прав і свобод людини і громадянина як інститут конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.02. Харків, 2010. С. 6. 6. *Козир О. В.* Конституційне право особи на недоторканість житла: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Х., 2011. С. 11. 7. *Скрипнюк О. В.* Конституційне право України: академічний курс: підручник. Київ, 2010. С. 345. 8. *Ашихмина А. В.* Механізм обмеження прав і свобод человека и гражданина в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Волгоград, 2009. С. 6. 9. *Зайцев А. А.* Ограничения прав и свобод человека в конституционной теории и практике: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Белгород, 2014. – С.8–10. 10. *Прицхан І. І.* Конституційно-правові засади захисту суспільної моралі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2011. С. 13. 11. *Колінко Я. А.* Поняття обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах надзвичайного стану // Юридична Україна. 2010. № 8. С. 29. 12. *Агеев В. Н.* Конституционные ограничения основных прав и свобод личности в Российской Федерации (Теория, история, практика): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Казань, 2006. С. 13. 13. *Подмарев А. А.* Конституционные основы ограничения прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Саратов, 2001. С. 5. 14. *Грецова Е. Е.* Правомерные ограничения прав и свобод человека в международном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Москва, 2009. С. 7. 15. *Ягофарова И. Д.* Право как мера ограничения свободы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Екатеринбург, 2004. С. 13. 16. *Приватне життя і поліція.* Концептуальні підходи. Теорія і практика / відп. ред.: Ю. І. Римаренко. Київ, 2006. С. 94. 17. *Козир О. В.* Конституційне право особи на недоторканість житла: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2011. С. 29. 18. *Рабінович П. М., Панкевич І. М.* Здійснення прав людини: проблема обмежування (загальнотеоретичні аспекти) // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науко-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Вип. 3. Львів, 2001. С. 42. 19. Див.: *Малько А. В.* Стимулы и ограничения в праве. Москва, 2004. С. 91.–106. 20. *Теорія держави і права.* Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ, 2006. С. 480.

Kostetska T., Andriyevska O. Theoretical aspects of the constitutional and legal restrictions of human rights

The theoretical and legal problems of the category “constitutional and legal restrictions of rights and freedoms of man and citizen” are considered.

The purpose of the article was to further improve the theoretical and constitutional and legal principles, which, are recognized by the majority of scholars, is named the legal category.

The scientific expediency of the study of the problems stated in the article is substantiated. The role of restrictions is emphasized as a basis for solving the problems of the proper implementation of the constitutional and legal status of a person in Ukraine.

The principle enshrined in the Constitution of Ukraine emphasizes that the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen can not be restricted except in cases stipulated by its norms. It refers to other constitutional provisions aimed primarily at guaranteeing the enshrined rights and freedoms, in defense of their restrictions without proper grounds, and which generally determine the concept of restrictions established by the state of rights and freedoms.

International legal possibilities of application of restrictions of human rights and freedoms on which the rules of national legislation of separate states should be based are given.

Specifies the need for a qualitatively new level of constitutional-legal regulation of the state's activities, including, as an expression, a legitimate interference with the private autonomy of the individual in order to secure the common good.

A comparative analysis of individual scientific approaches to understanding the concept of the category under study is carried out. The idea is based on the lack of a single scientific interpretation of such concepts as "restriction of rights" and "constitutional and legal restrictions of rights and freedoms".

There are a few basic directions concerning disclosure of the essence of the named category. This is, in particular, the understanding of the relevant restrictions of human rights: 1) narrowing, reducing (diminishing) the amount of guaranteed constitutional rights and freedoms of man and citizen; 2) as a temporary general or specific-individual suspension or reduction of the scope of the rights and freedoms determined and guaranteed by the Constitution of Ukraine; 3) the lawful, purposeful quantitative and (or) qualitative undermining in the process of the right to implement those possible patterns of behavior (empowerment) that constitute the fundamental right (freedom) of a person, on the part of others, etc.

It is emphasized the expediency of distinguishing such concepts as "limitation" and "limitation".

Critical understanding of the above approaches gave the authors the reason to reach a conclusion on the expediency of deepening the meaningful concept of the category of constitutional and legal constraints.

On the basis of the analysis carried out in the special literature, the legal features of legal restrictions, which the authors recognized as the starting point for the essential characteristic of the category "constitutional and legal restrictions of human and civil rights and freedoms", offered its own definition.

Key words: *constitutional and legal status of human rights and freedoms, the constitutional and legal restrictions of human rights.*

УДК 342.086

Н. М. БАТАНОВА,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються проблеми конституційно-правової регламентації та інституційного забезпечення конституційно-правової відповідальності в Україні, а також нормативно-правова основа конституційно-правової відповідальності та процесуальний порядок притягнення до конституційно-правової відповідальності. Аналізується досвід зарубіжних країн, зокрема Республіки Польща, проблеми інстанції консти-